

Papers de guerra de Carles Rahola

[1937-1938]

*- 8 abril 1938.
Homenaje a don Juan del Centro,
hecho de la guerra. Hecho de la guerra.
hecho de la libertad. Hecho de
en parte real. Opiniones
cambio de la...*

Narcís-Jordi Aragó — Josep Clara

La confiança que ens han atorgat Emili Ros i Carolina Rahola ens permet de donar a conèixer la transcripció literal d'uns papers inèdits de Carles Rahola, extraordinàriament reveladors del seu estat anímic i de la seva actitud personal durant la guerra civil.

La intensa activitat de Rahola com a publicista es va estroncar sobtadament amb l'inici de la guerra. La seva signatura va desaparèixer quasi totalment de la premsa barcelonina. L'any 1937, només va publicar quatre articles a *L'Autonomista*, i vuit l'any 1938. De llibres, només en publicà un, *Estudis napoleònics*, el mateix 1938. No caldria ni dir que, malauradament, encara va publicar massa: amb dos dels articles de 1938 i amb l'epíleg del llibre n'hi va haver prou per formular els càrrecs que el durien a la mort. La història és prou coneguda perquè no calgui insistir-hi.

Allò que no sabem fins ara és que, tot i no publicar gaire, Rahola no va deixar d'escriure. A l'arxiu familiar hi hem trobat un grapat considerable de papers esparsos que, degudament ordenats i agrupats, confegeixen una mena de dietari que comença a finals de 1937 i s'allarga amb intermitències durant l'any 1938. Es tracta de notes manuscrites sobre fulls solts de bloc, en el revers de papers impresos o en cartolines aprofitades, reflex de les seves passejades solitàries pel cementiri, el barri vell, les Pedreres, la torre Gironella, el Calvari i les envistes de la vall de Sant Daniel. El juny de 1938, Rahola anota breument la impressió que li fa l'església de Cadaqués, en ocasió d'una anada al seu poble natal, i, com a fruit d'aquell impacte i d'informacions rebudes, redacta uns mesos més tard la narració «en part real i en part fantàstica» titulada *La dona i el Crist*, que és l'últim dels papers d'aquesta sèrie.

Tal com diuen els seus biògrafs, Carles Rahola va quedar aclaparat quan va esclatar la guerra. Segons Ferran Soldevila, «va continuar la seva tendència a l'apartament i va recloure's encara més dins el seu recés provincià; per a un temperament com el de Carles Rahola, el trasbals de la Revolució i de la guerra degué ser un xoc formidable». Lluís M. de Puig insisteix: «Rahola era extraordinàriament sensible al sofriment humà, i aquella tragèdia el corsecava. Tota la seva vida havia lluitat contra la violència i havia estat capdavanter de la germanor i del conviure pacífic. Ara restava totalment anul·lat davant les proporcions terribles de la lluita».

Els papers que ara publiquem reflecteixen exactament aquest estat d'ànim. Són textos adolorits i nostàlgics, encara que il·luminats quasi sempre per l'esperança d'un triomf final. Els seu contingut és irregular. A vegades es tracta de simples notes preses al vol, apunts amb prou feines esbossats per no perdre el fil de la memòria o esborranys de textos posteriors. A vegades prenen ja la forma d'articles, encara que sovint inacabats, mancats d'alguna dada o necessitats d'ampliacions. En tots ells, tanmateix, s'hi produeix la simbiosi de l'historiador i del poeta i s'hi respira la sensibilitat ferida de l'home bo, corprès per la tragèdia contemplada o intuïda. Són papers impregnats de l'emoció d'unes hores difícils, carregades de tensions i d'incògnites; a través d'ells pot veure's amb molta precisió com es vivia la guerra a Girona i quines influències provocava el conflicte en l'esperit dels ciutadans més lúcids i conscients.

Per ordenar els textos ens hem atès estrictament a la cronologia, fixada gairebé sempre pel seu autor. Els escassos fragments sense data els hem col·locat immediatament després d'aquelles notes datades de les

quals semblen ser una reelaboració o un complement. Destaquen entre tots els papers, pel seu caràcter premonitori, el titulat *El vell xiprer solitari parla*, en el qual l'arbre emblemàtic del cementiri recorda els afusellats al seu peu, i el titulat *El Crist desolat*, en el qual s'evoca la imatge del Sant Crist que acompanyava els condemnats a mort. La confrontació d'aquestes ratlles amb el tràgic final del seu autor se'ns faria insostenible si no ho contempléssim tot, tal com ell mateix demana en un altre paper, «sota l'esguard serè de la Història».

Narcís-Jordi Aragó, periodista, i Josep Clara, historiador, són estudiosos de l'arxiu familiar de Carles Rahola

26 de desembre

1937

El vell xiprer solitari parla...

A l'entrada del cementiri hi ha dos xiprers centenaris, altíssims. Són acollidors, els vells xiprers: us fan adreçar l'esguard al cel: assenyalen l'eternitat. Jo els trobo bells als cementiris, als grans parcs senyorials, a la vora de les masies. Són esvelts, elegants, harmoniosos, i parlen de la vida i de la mort al caminant que passa.

Hi ha moments que sembla que les coses de la Naturalesa parlen amb nosaltres i dialoguen amb el nostre esperit... Avui m'ha semblat sentir la veu, la confessió del xiprer solitari que el vent inclinava i es redreçava victoriós, magnífic, cospant la llum del sol.

«A penes recordo el dia en què vaig ésser plantat...»

La meua vida s'ha familiaritzat amb la mort. Des d'ací, cada dia he vist entrar els morts seguits de gent que plorava o resava. Aquest espectacle m'ha esdevingut familiar. Jo els he donat la benvinguda; jo sabia que mai més no es mourien d'ací. Que aquest seria llur sojorn definitiu.

Tot viu per a morir, per renàixer a una nova vida, i jamai no m'han sorprès els rostres concentrats per la tristesa i el dolor davant l'esser desaparegut, ni les llàgrimes que roden cara avall...

Altres vegades, períodes de guerra o de revolució, he vist entrar els cadàvers d'homes que havien mort defensant la pàtria o un ideal, en noble lluita amb l'enemic. Hi havia xicots joves, gairebé adolescents, o grans vellards, de barba blanca. Es veien les robes travessades per les bales i els cossos ensangrentats. I ja no em semblava tan natural que es matessin així els uns als altres, que la vida finís violentament abans d'arribar al seu desenllaç natural. Jo pensava que en són d'estúpids els homes que s'odien fins a

la mort, de vegades sense motiu –si és que pot haver-n'hi, de motiu, per a arribar a aquests extrems.

Però em faltava encara veure el pitjor de tot, allò que més pregona impressió havia de deixar en mi. Fou en dies de revolució per a la meua pàtria. La revolució torna els homes folls: ja no hi ha germans ni germanor, ja no hi ha llei de cap mena que reguli les relacions entre els homes, àdhuc els d'un mateix poble i els d'una mateixa raça. Una matinada, doncs, homes armats en portaren uns altres de desarmats i els afusellaren ací davant mateix. Clams de desesperació, crits de dolor, blasfèmies i renecs en la nit. Algunes bales travessaren el meu espès brancatge i d'altres foradaren les làpides dels nínxols. Fou espantós. Quan clarejava el dia, hi havia allí un munt de cadàvers, i clots de sang brillaven als primers raigs del sol. Els cadàvers foren colgats ací mateix aquell dia, embolcallats per la mare terra, més piadosa que els homes».

Aquestes són les paraules que m'ha semblat sentir, en una tarda d'hivern, vora el xiprer altíssim i solitari. Pres d'una emoció malaltissa, deprimit i abatut, m'he afanyat a sortir del que hauria d'ésser sempre, àdhuc enmig d'aqueixes convulsions populars que haurien d'ésser les guerres i les revolucions, sojorn d'eterna pau, clos august davant el qual caiguessin vençudes les armes homicides, cedís l'odi al seu furor i tot instint de profanació fos bandejat.

El Nadal del vell compositor

«Xaxo», carregat de llenya.

Se l'ha de procurar per l'hivern.

Les sardanes de Xaxo.

El Crist de la Puríssima Sang, al qual es refereix el text "El Crist desolat" de 20 de març de 1938.

El nen i el lleó

Es troba un dels més bells símbols que coneixem al final d'una novel·la (títol) de Goethe.

Un lleó ha fugit de la gàbia de ferro al sol, al peu d'un faig centenari, i hom fa tota mena de preparatius per agafar-lo. El príncep vol fer anar contra ell caçadors, però l'amo del lleó prega que el respectin, puix que està segur de fer-lo tornar a la gàbia emprant mitjans més suaus. En el pati d'un castell, un infant es posa a cantar i a tocar la flauta i el lleó el segueix dòcilment. Donen una volta a l'entorn del pati, i el nen s'asseu en una clariana de sol (en un espai assolat). El lleó s'ajeu pacíficament al seu costat i posa una de les seves urpes poderoses damunt el tendre pit de l'infant. És que s'ha clavat una espina. El nen l'hi treu, i amb un mocadoret de seda lliga la pota adolorida. El mateix lleó torna a la gàbia, mentre el nen torna a cantar cançons pietoses i a tocar la flauta.

El mateix Goethe ha explicat el símbol en les seves converses amb Eckermann (Vol. I, p. 258): «El propòsit d'aquesta novel·la és ensenyar que l'indomable, l'insuperable, es domina sovint, més que per la violència, per l'amor i la pietat, i aquest formós *empenyo* (propòsit, etc.) que s'expressa en el nen i en el lleó, m'incità a escriure l'obra».

Sovint perdem per la violència allò que podríem conquerir per l'amor; i per això tots hauríem de tenir ben present en el nostre esperit el bell símbol de Goethe. Un feble infant, sense altra arma que la seva flauta (i la seva cançó), ha amansit la fera, i l'ha fet tornar obedient a la seva gàbia, abans els trets dels caçadors no la matessin. (Totes les precaucions preses han estat innecessàries). Així hauria de ser també amb les nostres passions, amb

els nostres instints, amb les passions i els instints dels altres, enverinats, exacerbats, per la subjecció brutal i la violència injusta.

(Desenvolupar-ho i aplicar el símbol sobretot a l'educació).

10 de març

1938

Placeta provinciana

L'encís d'aquesta placeta provinciana, avui cap al tard, març, quan l'hivern agonitza i la primavera s'anuncia. El vell convent de Sant Josep, destinat a serveis burocràtics. La façana: símbols de la indústria, etc., vuitcentistes. Un carrer amb cases humils i murs. Un cel de malva. Una explosió llunyana en el silenci de la tarda. Uns infants que juguen a cuirit, abstrets de tot. Cares pàl·lides –manca el pa– i tanmateix alegres. Qui pensa en la guerra, en aquesta edat, i en tots els perills que poden venir? El cel, inefable, és de malva. Lluny, molt lluny, se senten unes explosions. Els infants paren un moment, escolten atentament, riuen, i es posen a jugar altre cop...

(En una casa, als balcons del primer pis, hi ha, plegades i descolorides, unes grans cortines roges i negres...)

Placeta de Sant Josep

Apareix de sobte un soldat ferit, a les cames, jove, que camina penosament amb crosses. (No sé per què em fa pensar en un gravat de Dürero).

Un altre soldat porta el braç dret estès, enguixat, curosament embenat, i apar d'antuvi com si portés una ofrena per apaivagar alguna divinitat guerrera insadollable, insaciable.

20 de març

El Crist desolat

Cap visió tan punyent dels primers dies de la Revolució com la del Crist de l'església del Carme (de la P.S.), abandonat i solitari en una capella del temple devastat. Mai no havíem vist aquest Crist en tota la imponent tragèdia que evocava. El recordàvem ja feia anys en les processons de Setmana Santa, a la nit, imponent i feixuc, portat pels de la Puríssima Sang, els més vigorosos, escollits expressament per enlairar-lo damunt les multituds en les quals començava a trontollar la fe, almenys la fe en les imatges i en els

representants de Crist sobre la terra. Nits en les quals es barrejava el perfum de dones boniques, la visió d'uns peus nus arrossegant unes cadenes rovellades pel sòl dels nostres vells carrers, els encaputxats que recordaven els antics autos de fe, i els crits de joia de la joventut que sentia els efluis de la primavera. Recordàvem el Crist al fons de la seva capella, immortal en la seva agonia, serè en el seu dolor. Semblava que el temps havia de passar debades davant la figura del Crist i que les generacions havien de succeir-se l'una a l'altra interminablement, retent-li el seu homenatge fins a la fi dels segles. I tanmateix... Ara el temple era devastat, altars i imatges havien estat pastura de les flames i al mig de la nau estaven amuntegades en desordre casulles brodades i objectes de culte. Tot era impressionant per a l'esperit que ha sabut fer almenys de l'art una religió; però l'esguard se n'anava involuntàriament al fons d'aquella capella arraconada i contemplava amb un sentiment inexplicable, un sentiment d'humana pietat, aquell Crist que indubtablement no tenia cap culpa en les misèries i les malvestats dels homes...

(Esbrinar si era el «Sant Crist gros» (V. Girbal) i en aquest cas evocar-lo quan la Confraria el treia els dies de l'execució de la pena de mort).

26 de març

Des de les Pedreres. Sento les primeres granotes. Està molt núvol. Evocació del temps de primavera, altres temps, en la joia. Visita de Mr. Thomas. Evocació de Schulten i d'aquell arquitecte alemany que estudià amb la seva dona les muralles romanes de Girona. Per la carretera de Sarrià passen uns camions enormes que vénen de França, camuflats de verd.

El cant del cucut (V. Goethe. Fabre)

Darreries de març. Quina sensació de solitud al camp!
Plany monòton del cucut entre els arbres.

10 d'abril

Cap a Sant Daniel.

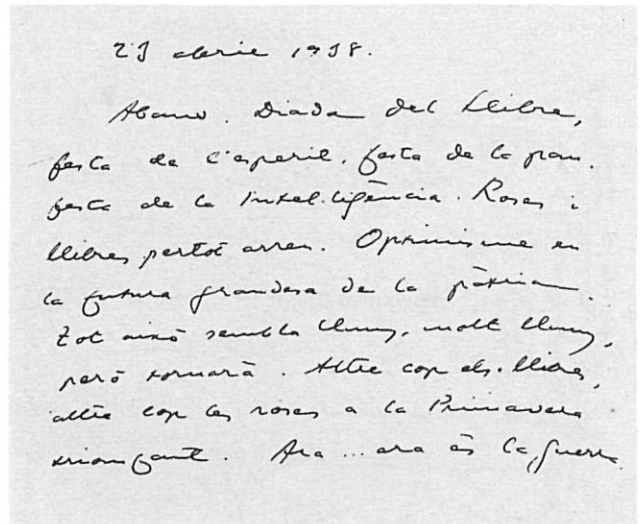
Veig, sobre un vell mur, els primers lilàs florits.

Xisclen per l'espai les primeres orenetes.

Hi ha tot d'argelagues florides.

Vora les argelagues, garrigues de fulles brillants.

Passa un aeroplà, de retorn del front, enmig dels campanars de Sant Feliu i de la Catedral.

Anotació manuscrita del 23 d'abril de 1938.

De retorn, un tren de refugiats i de soldats que han passat per França.

Camps de blat, ben verds.

Prop del monestir passa el Galligants, generalment sec; darrera hi ha una font, on era una delícia d'anar, d'infant, els capvespres d'estiu. Records plàcids, que ara tenen, en els dies trasbalsats d'avui, unes tonalitats suaus.

El convent ara està transformat: hi ha passat la revolució, com en altre temps hi passaren les guerres: així, les monges en foren fugitives l'any... i l'any..., quan la guerra dels francesos. Avui també són disperses. *Nihil novum sub sole.*

16 d'abril

Hi ha roselles pels camps. Hom pensa en les roselles de sang i foc en terra catalana. La guerra!

Una dona que treballa la terra es plany de la gran secada d'enguany.

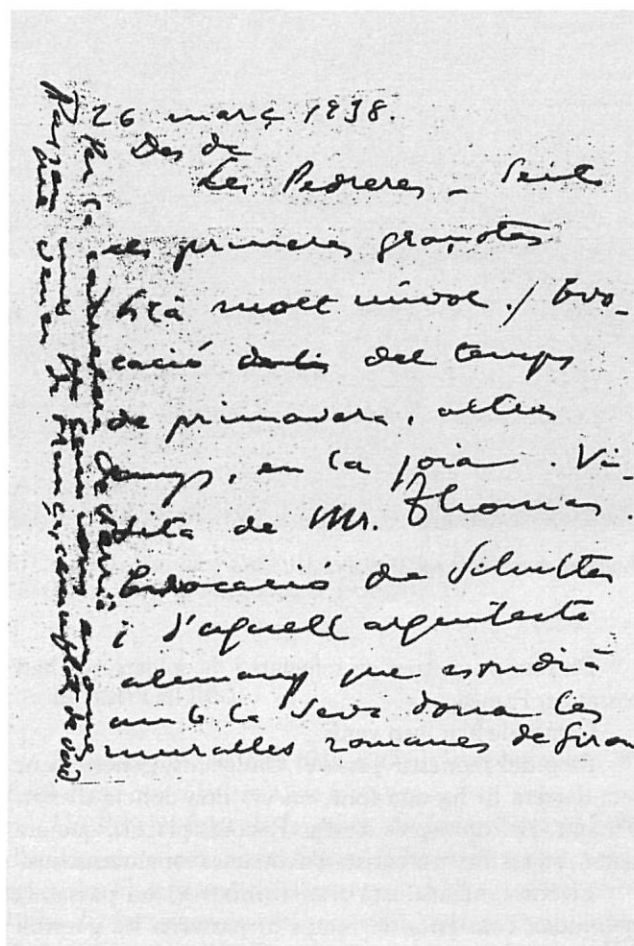
La terra està assedegada. Aquests darrers dies ha bufat la tramuntana.

Hi ha hagut glaçades. Les patates primerenques, que eren esperades amb goig, són cremades.

A més dels mals de la guerra, els de la secada. Sobre els flagells dels homes, els de la Natura impassible. Pensem en els anys de fam de l'Edat Mitjana.

La terra vol l'aigua de les altures i mans fortes i amoroses que la treballin.

Gironella. Fonaments de pedra viva. Restes dels temps ibèrics. Bells carreus romans, de color d'or. Murs de l'Edat Mitjana. Al cim, sobre uns enderroc que sembla que el vent se n'ha d'endur, els canons antiaeris vigilen el

Nota presa per Rahola a les Pedreres el dia 26 de març de 1938.

cel clar. Guerra dels remences, guerra napoleònica, guerres civils, nova guerra de la Independ. Desgranar aquests temes, sota l'esguard serè de la Història.

20 d'abril

Cap al tard, a Sota Portes, he trobat un vailet d'uns deu anys que anava a l'Escola de B(elles) A(rts). Portava sota el braç una gran carpeta blau fosc amb unes cintes vermelles. Era un noi seriós, d'ulls negres i ardents. Color pàl·lid, propi del temps, de no menjar gaire. L'he vist com passava, ple de fervor, la llinda de l'Escola. I aquest infant inconegut m'ha aconsolat de les amargors actuals i m'ha fet concebre esperances en el demà. Qui sap –m'he dit– quin artista alena en aquest recolet humil!...

Quantes il·lusions deu covar el seu cor d'infant, dòcil als mestratges i àvid de saber!...

23 d'abril

Abans Diada del Llibre, festa de l'esperit, festa de la pau, festa de la intel·ligència. Roses i llibres per tot arreu. Optimisme en la futura grandesa de la pàtria. Tot això sembla lluny, molt lluny, però tornarà. Altre cop els llibres, altre cop les roses a la Primavera triomfant. Ara... ara és la guerra.

24 d'abril

Campanes

Aquest migdia de primavera el cel s'enfosqueix. Çà i llà, uns núvols negres travessen el cel. Pot esclatar d'un moment a l'altre la tempesta i caure, com un manà, la pluja tan esperada, que ha de lliurar-nos de la fam. Els camps assedegats l'esperen, i l'esperen les dones que van a pagès a la recerca de vianda i tornen amb els cistells i els sacs buits en aquesta terra tan rica i tan ufanosa, fins fa poc temps, i damunt la qual cavalca avui el corser indòmit de la guerra, que no sabem quan s'aturarà en la seva cursa desenfrenada, semblant la misèria i la mort per tot arreu on passa...

Des de les Pedreres, és bell de contemplar com se va enfosquant. Rocacorba –bona senyal– és encaputxada i les mutanyes d'Olot, d'Osor, de les Guillerries desapareixen sota la pluja. Per la banda de la Costa Roja, la pluja també avança. En un fons ombrívol, com de tinta xina –amb fantàstiques tonalitats a la Gustau Doré– es destaquen els campanars de Sant Feliu i de la Catedral, més imponents que mai, com si els segles s'haguessin aturat a llur entorn. Hom diria que «esperen»; que esperen la pau. Sense campanes, ara no tenen veu per expressar llur dolor; però diuen tantes coses als qui, a través dels monuments, copsen l'ànima dels pobles!...

Sona, de sobte, la campana de les hores de la Catedral. Sona interminablement. Compto deu, vint, trenta, quaranta campanades... La campana no para de tocar. És obsessionant. Pensem en el sometent dels nostres avis. És que els exèrcits invasors, que petgen i sollen fa un mes la sagrada terra catalana, són a quasi darrera aqueixes muntanyes?... La campana va sonant, i és cada vegada més anguniós de sentir-la. És que el rellotge va malament, i algú deu arranjar-lo. Però hom pensa amb un campanar que, esglaiat per la guerra, s'hagués tornat foll dintre aquells murs massissos i formidables, que han resistit tantes escomeses, en el curs dels segles, i contra els quals s'estrellaran també els nous invasors de la terra...

El sometent i la sirena

Els nostres avis i els nostres pares havien sentit sovint el toc de sometent, durant la guerra dels francesos i les guerres civils o davant d'algun altre flagell. La campana de la Seu brandava, i el perill comú ajuntava la gent de la ciutat i el poble davant l'enemic de la terra o el de la llibertat. El toc de sometent era greu i solemne, i es difundia per la ciutat, pel pla i per la muntanya. Els qui no l'havíem sentit no podíem pas tenir una idea del seu màgic poder. «Sentiu? Sentiu? Toquen a sometent», i els homes joves corrien a agafar les armes, i els vells, les dones i els infants s'arraulien dins la llar, mentre espetegaven els primers trets. De sobte, era el silenci, com si la campana estigués cansada de tant brandar, i aquell silenci era encara més terrible. Sometent, sometent!... Des de dalt del campanar, la veu d'alerta es filtrava per tot i commovia les pedres de la ciutat antiga, i semblava que no sols els presents, sinó també els passats, acudien a la cita. Nanc! Nanc!... Era la veu de la pàtria oprimida o amenaçada, i cap ciutadà que no fos un covard o traïdor no podia mostrar-se sord.

Durant mig segle, no hem pas sentit els tocs d'aquesta campana, que no eren ja més que un record històric; però els nostres avis i els nostres pares ens en parlaven, i feien reviure davant de nosaltres les gestes de la guerra dels francesos o els fets, cruels i inhumans, de les guerres carlines que ensangonaven les nostres contrades. El toc de sometent havia esdevingut ja quelcom llegendari, i per si això no fos prou, l'oratge revolucionari del juliol del 1936 arrossegà la campana i fongué, sota l'esguard de Clio, el bronze potent de la campana...

26 d'abril

A Gironella, fora el portal de Sant Cristòfor, un pastor mena un petit ramat de cabres negres, de pèl llustrós. Les més petites s'enfilen cap al mur i, dins els esvorancs fets per les granades napoleòniques, mengen, afamades, l'eura. Les cabres proven d'enfilars-s'hi, però llur pes els ho priva, i rellisquen i, tossudes, hi tornen, mentre les cabrides, en els esvorancs, pasturen tranquil·lament. En el silenci de cap al tard, se senten les petites flautes dels gripaus.

27 d'abril

Refugiats

A fora les Butinyanes, uns petits refugiats juguen, corren, s'empaiten. Un d'ells ve a topat amb mi, vora la

La torre Cornèlia, protagonista del text del 13 de maig de 1938.

paret, i cau per terra. M'esguarda esporuguit; l'aixeco, l'amanago. N'hi ha un de petit petit –no deu tenir gaire més d'un any– que és deliciós. És la gràcia infaentina. Corre d'ací d'allà, amb les seves calces llargues, com una sageta. Innocent, ell no sap pas res de la guerra que l'ha portat amb els seus cap aquest recés, a la vella Girona, per on, en altre temps, desfilaven els emigrats francesos...

D'altres, més grandets que ell, sí que saben de la guerra i dels seus horrors i de les seves misèries. Un d'ells, d'uns dotze anys, aprofita aquell moment de tendresa –tots estan al meu entorn– per demanar-me, amb to exigent, cèntims. Em tracta de tu, em fica la mà a la butxaca de l'abric. Jo aconsegueixo desfer-me'n i segueixo el meu camí, sota l'antic palau del Bisbe. I mentre vaig pujant pel carreró costerut, sento el vailet que m'ha demanat cèntims, que diu els més detonants renecs, les paraules més grolleres. M'esgarrifo de sentir-lo.

Refugiats i emigrats

La ciutat de Girona ja ha conegut en altres èpoques aquesta influència de gent forastera: reguguiats o emigrats. En temps de la Rev. francesa, són els emigrats que fugen del Terror: nobles, capellans, grans senyors. En *Els emigrats polítics*... hem parlat de l'estada d'aquests emigrats a Girona, La Bisbal i altres poblacions. Ells representen l'espirit de protesta contra el nou estat de coses. El bisbe Lorenzana els protegeix; n'hi ha que s'allotgen en algunes cases senyoriales; hom els veu pels carrers; n'hi ha que, per la inactivitat forçosa, són díscols i exigents. Després se'n van a Barcelona o a altres llocs, a esperar que el cel s'aclareixi. Per Girona passa també la Duquesa d'Orleans. Alguns deuen quedar-se a la vella Girona, que pocs anys després serà petjada pels soldats napoleònics, hereus de la Revolució.

La Vall de Sant Daniel des de la Torre Gironella.

1 de maig

Visió de Sant Daniel. Vall umbrosa. Vall de Galligants.

Des d'un turonet, sortint de Gironella, un dels indrets on es reposava l'esguard era l'antic monestir de Sant Daniel. Cap al tard, se sentien a la Vall unes campanes d'argent. Es veien a l'horta del convent unes monges plàcides; un gran safareig roba blanca estesa a assecar. Jo hi havia estat una vegada; havia admirat el claustre gòtic i el romànic; havia evocat el record d'una monja vuitcentista que traduïa les làpides sepulcral. (V. *España Sagrada*).

3 de maig

Comiat

En una bretxa de Gironella, prop d'uns carreus romans, es destaca en el cel clar una parella de joves. Ella va vestida de negre, negres són la seva cabellera i els seus ulls. És esvelta i gentil. Ell és més alt, joveníssim, i té un posat noble i seriós, en consonança amb l'hora grisa.

Els dos enamorats tenen les mans estretament agafades. Ella té com un gest d'ofrena, de donació tota ella –en cos i ànima– a l'enamorat. Vesteix ell una caçadora, porta una motxilla; ha d'anar al front. Fits els ulls en els ulls. Un d'aquells silencis reveladors. Les mans s'estrenyen més fortament. Una abraçada ardent. Les boques es troben i s'ajunten. És el comiat... Demà, a aquesta hora, qui sap on serà l'enamorat... Ambdós davallen silenciosament enmig de les ruïnes cobertes d'eura i hom endevina en llur posat que voldrien eternisar l'hora que passa i que potser no tornarà mai més...

13 de maig

Des de la Torre Cornèlia

En aquesta tarda de maig, odorant de flors i vibrant de cants d'ocells, la Bibliotecària es troba immensament sola a la Catedral immensa. Ha de fer unes notes sobre unes miniatures d'antics còdexs que es guarden a la torre Cornèlia del gran temple gòtic, i allí treballa. Sent els xiscles de les orenetes esbojarrades a l'entorn de la torre; sent, de tant en tant, el bronzir poderós dels avions de guerra de la República que ressonen sobre les velles pedres. De vegades aixeca la testa pensativa i mira per una finestreta oberta al nord. Té al davant la muntanya de Montjuïc, amb ruïnes imponents del castell gloriós, i veu çà i lla pels passadissos el ver esmeragdí dels camps de blat, i feixes de terra roja tot just llaurada. Més a baix, la Vall, on tantes vegades ha anat a collir violes i xuclamel. I el campanar romànic de Sant Pere, amb dos alts xiprers. Veu més enllà el Ter com un mirall, i al lluny la serra de la Mare de Déu del Mont, velada per la calitja.

Aquest paisatge és un encís per a l'esguard i per a l'esperit. I és un sedant de veure les comes avellutades, i els àlbers de vora els rius, i els poblats llunyans, presidits per unes esglésioles de campanars punxaguts.

I tot això vist des d'un dels més nobles indrets de Girona, des d'aquella torre Cornèlia que porta reminiscències romanes, en un gran silenci que sembla fet pels segles, entre els antics còdexs de lletra gòtica i belles policromies, en un àmbit i enmig d'una solitud a posta per al recolliment, tot això porta a l'ànima un gaudi inefable.

La bibliotecària deixa lentament, amb recança, el petit mirador obert en la torre poderosa i, de sobte, el bronzir dels avions la fa tornar a la realitat. Han passat tan a prop que la torre Cornèlia, que sembla incommovible, ha tremolat. Hom diria que les ales metàl·liques han passat frec a frec dels vells careus. La bibliotecària s'ha sobressaltat tota, pensant en un possible bombardeig; però, quin millor refugi que aquell, enmig d'aquelles velles pedres que han resistit... Després, travessa les sales desertes i surt per una portella a la nau immensa. Els altars són buits, etc. Per aquest àmbit ha passat la història... La gent hi ha trobat aixopluc en els guerres. S'hi han celebrat grans solemnitats religioses. S'hi han cantat Te Deums per les victòries de Napoleó el Gran i pel retorn de l'abjecte Ferran VII. I un dia hi ha entrat com una torrentada la revolució i n'ha destruït les imatges... Quan la Bibliotecària és a fora, a l'antiga plaça dels Apòstols, plena ara d'enderrocs i desferres, li sembla somniar. «Tu has somniat –com diu l'Ecclesiastès– damunt la pedra blanca, enmig dels segles...» Mira, més enllà del campanar de Sant Feliu, vers les muntanyes llunyanes i, sota la glòria del sol que se'n va a la posta, ella ho veu tot tan bell, sent tan endis l'encís d'aquesta terra nostra que, enmig de les incerteses del

present, de la guerra gràvida de malvestats, se sent, per damunt de tot, coratjosa i optimista...

15 de maig

La capella destruïda

Aquesta capella es troba en un dels més bells indrets dels afores de Girona, enmig de camps de blat que onegen sota l'aire suau. Prop hi ha una casa de pagès; la gent feineja. Paisatge gironí: quin pintor esgotaria tots els teus colors i quin poeta cantaria totes les teves bellesaes? Aquest paisatge és alegre i plàcid. Ja podeu girar l'esguard on vulgueu: tot és una meravella de color i de llum en aquesta hora de la posta que us convida a la meditació.

Davant de la capella hi ha com una placeta d'herba i uns bancs de pedra plens de rovell. Els devots s'hi asseien, a la Quaresma, després de pujar al Calvari. Els enamorats hi portaven les violetes recollides pels marges i hi feien ramells.

La capella ara és destruïda i desolada. Les flames de l'incendi la cobriren, els altars foren reduïts a cendres; el teulat s'esfondrà. Tota la nau és plena de desferres: rajols, ferros, vidres esbocinats. Sols dues petites piles de pedra s'han conservat intactes. És un espectacle impressionant per al qui creu i per al qui no creu. La revolució, amb la seva torxa flamejant i la seva piqueta destructora, ha passat per ací, deixant rastre perdurable del seu pas; però tot a l'entorn, en contrast amb aquesta desolació, la naturalesa és més bella i més dolça que mai i, inspirat per un fervor panteístic, un hom sent pujar del seu esperit l'anhel de resar al cel, a les muntanyes, als arbres, al vent, al sol, a l'espiga de blat i a la floreta dels marges, a les fontanes, a totes aquelles coses que, per llur bellesa, haurien de fer que els homes s'estimessin per fi els uns als altres, i les guerres i les revolucions sols restessin en la memòria dels pobles com un pesombre.

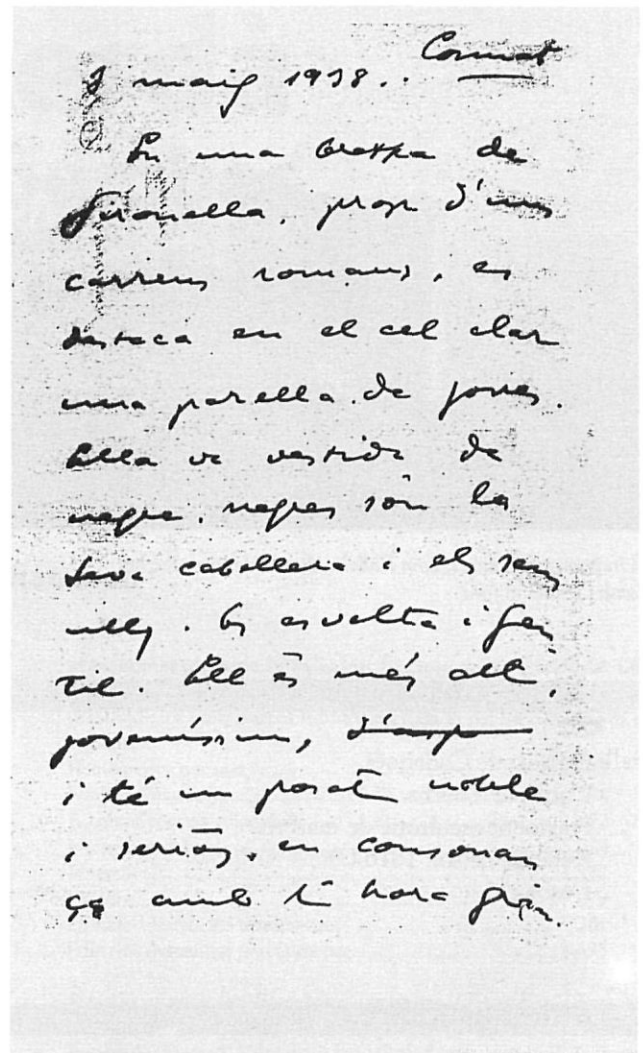
(Completar-ho amb la visió de Montjuïc, de les cases de Sant Daniel, de les muntanyes llunyanes...)

25 de maig

Tota la muntanya de Montjuïc és ressonant dels motors dels avions. Veig les espigues de blat drets com llances que s'inclinen de sobte al vent que passa.

Espedregant

- Ai! pare, que és cansat això!
- T'he dit que triïs les pedres i no badis.
- Però l'avió passa...

A Torre Gironella, "una parella de joves".

Can Torres. Gironella. 1594.

Camins estrets i rojos entre marges florits de xuclamel.

Les parelles d'enamorats han de passar-hi agafades per la cintura.

26 de maig

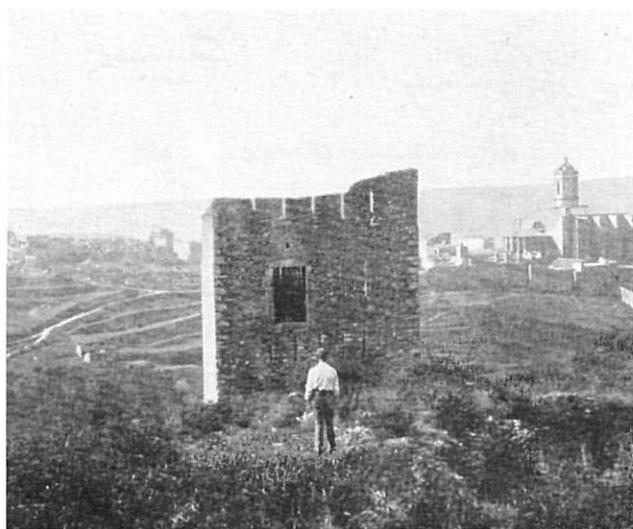
Se sent el cant ferit de la primera guatlla.

Les Creus.

A segon terme, Montjuïc i la torre de Suchet.

Hom sent en aquests blats rossos que onegen, sota el sol de la tarda, la dolça joia del pa de demà, generós en la pau conquerida contra els invasors.

A. MAURI

Un passejant solitari, com Rahola, davant la torre Suchet, amb Girona al fons.

10 de juny

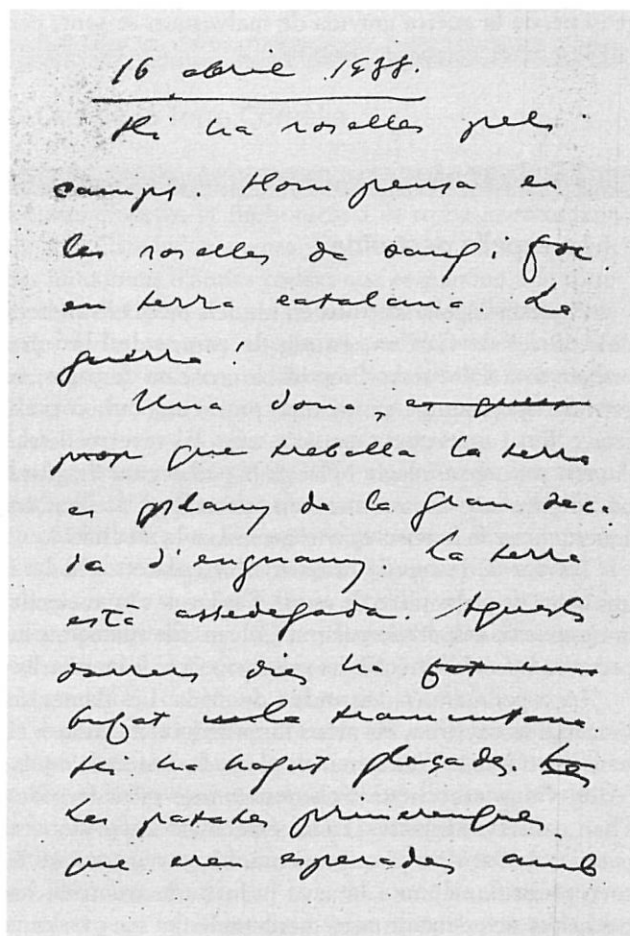
Església de Cadaqués.
L'atri ple d'herba.
Fragment escultòric de marbre.
Rellotge de sol: 1816 (?)
Desolació.

9 de novembre

La dona i el Crist

La gent revoltada omple els carrers de la vila. S'imposen, com sempre en aquests casos, els més agosarats. «Anem a cremar l'església?» «Sí, sí, anem-hi». I la multitud, engruixida, se'n puja pels carrers costeruts, de pissara, cap a l'església que, tota blanca, senyoreja el poble i els mariners la veuen de lluny i senten les seves campanes.

Ja són a l'atri de tombes cobertes d'herba. Ja tiren la porta a terra, i van per calar foc. Però algú vacil·la, insinúa dubtes: Per què fer malbé l'església que és de tots i que hom podrà destinar a altres usos? Aquell altar costejat pels passats, és tan bonic! Hi ha tants de records! La torxa, abrاندada, vacil·la en els mans del qui l'enlaira. «Sí, sí, deixem l'església; ja l'aprofitarem». Fet i fet, és un bon edifici. El qui ha portat la veu cantant, un mariner alt i ceptat que coneix tots els temporals i que no s'espanta davant la multitud agitada, s'ha sortit amb la seva. «Ara, anem, nois!» I sobre les lloses de l'atri, la torxa és apagada.

La guerra: "roselles de sang i foc".

Però, en aquell moment, abans de sortir, una dona es desmarca entre la multitud. És una dona nerviosa del poble, que ha conegut totes les misèries i totes les sofrències (Aquestes dones de poble que han recollit una herència de segles de misèria i d'ignorància, pastura fàcil per a tots els fanatismes, religiosos o antireligiosos). Escardalença, escabellada, d'ulls negres, té una idea diabòlica: se'n va corrents, agafa el Crist de l'altar i es posar a ballar amb ell. Alguns, inconscients, riuen. «No hi ha déu; Crist era com nosaltres». I la dona dansa, dansa enmig de l'església. El mariner, alt i sepat, s'hi acosta: «Apa, deixeu el Crist; ja n'hi ha prou!» I tots se'n van. La mar, que els ha bressat a tots, és bella. La dona, mentrestant, resta allí i giravolta, giravolta i cau amb la creu. És cap al tard, i ella, amb els seus cabells negres, és com una ombra al mig de l'església. L'endemà hom la troba erta sobre les llosanes de la nau. El Crist d'amor i de dolor, germà dels homes, torna a ser a l'altar (I cara avall del Crist rodolen dues llàgrimes...). I una testa de turc que hi ha sota l'orgue somriu horriblement...

(Completar-ho, afinar aquesta visió en part real i en part fantàstica. Descriure l'església del poble).